

บทที่ ๒

ตัวอย่างโครงการ – การอนุรักษ์

โครงการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

๑. ชื่อโครงการ โครงการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- ๒.๑ เพื่ออนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวช ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง
๒.๒ เพื่อส่งเสริมเผยแพร่ พัฒนาคุณค่าของจิตรกรรมผนังแห่งนี้ให้เกิดประโยชน์ทางด้าน
เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
๒.๓ การอนุรักษ์จะทำให้จิตรกรรมแห่งนี้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงสืบไป เป็นประโยชน์ใน
การศึกษาค้นคว้า
๒.๔ เพื่อประโยชน์ด้านท่องเที่ยวและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย

๓. หลักการและเหตุผล

วัดนี้เดิมเป็นวัดเล็กๆ ของราษฎรชื่อว่า “วัดแหลม” เพราะอยู่ปลายแหลมที่สวนต่อกับทุ่งนาสมัยนั้น และอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดไทรทอง” เพราะคงจะมีต้นไทรทองเป็นสิ่งสำคัญอยู่ในวัด วัดดังกล่าวไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่เริ่มมีความสำคัญขึ้นมาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ เนื่องจากกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ เจ้าฟ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นแม่ทัพรักษาพระนครเมื่อครั้งเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ได้ทรงตั้งกองบัญชาการทัพอยู่ในบริเวณ “วัดแหลม” หรือ “วัดไทรทอง” นี้ เมื่อสามารถปราบกบฏได้เรียบร้อยแล้ว กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ มีพระศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้นเป็นครั้งแรกพร้อมกับพระอนุชา ขนิษฐาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกันอีก ๔ พระองค์ คือ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ พระองค์เจ้าหญิงอินทนิล และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดเบญจมบพิตร” หมายความว่า วัดของเจ้านาย ๕ พระองค์

ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้ทรงออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถตลอดจนถาวรวัตถุอื่นๆ โดยมีพระยาราชสงคราม (กา) เป็นนายช่างก่อสร้าง เริ่มสถาปนาในราว พ.ศ. ๒๔๔๒ และ

โปรดให้แก้ไขชื่อวัดจาก “วัดเบญจบพิตร” เป็น “วัดเบญจมบพิตร” อันหมายถึง วัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ พร้อมทั้งเพิ่มสร้อยนามว่า “คูสิตนาราม” เพื่อให้คล้องกับพระราชวังสวนกุหลาบที่ทรงสร้างขึ้นใหม่

พระที่นั่งทรงผนวชเป็นหมู่กุฎี ๔ หลัง ๒ ชั้น มีชื่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองทึบเพดาน ล่องชาด บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำ รื้อมาจากบริเวณพระพุทธรัดนสถานในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยประทับขณะทรงผนวชอยู่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ภายในพระที่นั่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พระราชประวัติ พระราชจริยาวัตร ขนบธรรมเนียมประเพณีสมัยรัชกาลที่ ๕

๔. สภาพปัจจุบัน

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวชปัจจุบันได้รับความเสียหายมาก โดยเฉพาะผนังช่วงล่างความชื้นจากอาคารทำให้ชั้นสีและชั้นปูนกระเทาะ ผนังบางแห่งได้รับความเสียหายจนถึงชั้นอิฐด้านใน ชั้นสีของจิตรกรรมกระเทาะหลุดร่อนออกมาเป็นแผ่นๆ ทำให้เนื้อเรื่องของจิตรกรรมขาดหายไป หยากไย่ ฝุ่นละอองและคราบเขม่าควันไฟ เกะที่ผนังทำให้จิตรกรรมสีซีดจาง หมองคล้ำ จิตรกรรมแห่งนี้ควรทำการอนุรักษ์ให้มีสภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงดั้งเดิม

๕. การขึ้นทะเบียน

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๘ ตอน ๑๑๓ ง. วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๔

๖. เป้าหมายและปริมาณงาน

ก. เป้าหมายกิจกรรม

ลำดับที่	รายการปฏิบัติงาน	พื้นที่หรือปริมาณงานเต็มโครงการ	เป้าหมายการปฏิบัติงาน	หมายเหตุ
๑.	การทาสีผนังทึบหลักฐานและการทำความสะอาด - การทาสีผนังทึบหลักฐานและการทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดและแอลกอฮอล์	๑๕๕ ตรม.	๑๕๕ ตรม.	
๒.	การเสริมความมั่นคงให้กับชั้นสี - ทากาวพาราโลยด์ บี ๗๒ แล้วฉนึก (ประกบ) - ทากาว นีติกาว (พาราโลยด์ บี ๗๒) แล้ว			

	ผนัง ๑ ครั้ง			
๓.	การฉาบรองพื้น - ฉาบชั้นรองพื้นรอยชำรุดเล็กๆ - ฉาบชั้นรองพื้นรอยชำรุดใหญ่ๆ			
๔.	การเขียนสีซ่อม - เติมสีที่ขาดหายไปจุดเล็กๆ - เติมสีที่ขาดหายไปรอยชำรุดขนาดกลาง - เติมสีที่ต้องการร่างต่อเติมในรอยชำรุดขนาดเล็ก			
๕.	เสริมความมั่นคงของชั้นปูนและปูนฉาบ - ฉีดปูนขาวหมักและกาวสังเคราะห์ฉาบปูนในรอยชำรุดเล็กๆ - ฉาบปูนในรอยชำรุดใหญ่ ๒ ชั้น			
๖.	ทำเอกสาร - รายงาน ๑ เล่ม			

ข. คุณภาพ

- การอนุรักษ์จะทำให้จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงสืบไป
- จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งทางด้านศิลปะ โบราณคดี และศาสนาต่อไป

๗. วิธีการปฏิบัติงานอนุรักษ์

๗.๑ การทำบันทึกหลักฐานและการทำความสะอาด

- การทำบันทึกหลักฐานและการทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดและแอลกอฮอล์

๗.๒ การเสริมความมั่นคงให้กับชั้นสี

- ทากาวพาราไลยด์ บี ๗๒ แล้วผนัง (ประคบ)
- ทากาว ฉีดกาว (พาราไลยด์ บี ๗๒) แล้วผนัง ๑ ครั้ง

๗.๓ การฉาบรองพื้น

- ฉาบชั้นรองพื้นรอยชำรุดเล็กๆ
- ฉาบชั้นรองพื้นรอยชำรุดใหญ่ๆ

๗.๔ การเขียนสีซ่อม

- เดิมสีที่ขาดหายไปจุดเล็กๆ
- เดิมสีที่ขาดหายไปในรอบขำรุคขนาดกลาง
- เดิมสีที่ต้องการร่างต่อเติมในรอบขำรุคขนาดเล็ก

๗.๕ เสริมความมั่นคงของชั้นปูนและปูนฉาบ

- ฉีดปูนขาวหมักและกาวสังเคราะห์ฉาบปูนในรอบขำรุคเล็กๆ
- ฉาบปูนในรอบขำรุคใหญ่ ๒ ชั้น

๗.๖ ทำเอกสาร – รายงาน ๑ เล่ม

๘. ระยะเวลาปฏิบัติงาน

ระยะเวลา ๕ เดือน

๘. ประมาณการค่าใช้จ่าย

เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐.-บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

รายละเอียดของโครงการเพิ่มเติม

ระยะเวลาดำเนินการ	ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ถึงวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙
ชื่อหน่วยงาน	กลุ่มอนุรักษ์จิตรกรรมและประติมากรรม สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
หัวหน้าโครงการ	นายสมศักดิ์ แดงพันธ์
ผู้ช่วยหัวหน้าโครงการ	นายวีรพงษ์ สุวรรณสินธุ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระที่นั่งทรงผนวช

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อพระที่นั่งทรงผนวชองค์เดิม จากพระพุทธรัดนสถาน ที่สวนศิवालย์ ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งพระองค์เคยประทับในคราวทรงผนวชเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๖ ออกไปปลูกที่วัดเบญจมบพิตร เพื่อเป็นกุฏิเจ้าอาวาส โดยรักษารูปแบบเดิมไว้ ประกอบด้วย “พระที่นั่งทรงผนวช” อยู่ด้านทิศเหนือ “พระกุฏิ” อยู่ด้านทิศใต้ กับกุฏิ ๒ ห้อง ๒ หลัง อยู่ด้านตะวันออกและตะวันตก มีหอเสวยกลาง มีลานหินอ่อนโดยรอบ

ทูลหลังมีช่อฟ้า ใบระกา ลายอง ลงรักปิดทองทึบ

หลังด้านทิศใต้คือ “พระกุฏิ” หน้าบันเป็นลายประกอบ “พดยศ” ลงรักปิดทองประดับกระจก มีความหมายว่าเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระอุปถัมภ์ เมื่อพระองค์ทรงผนวช

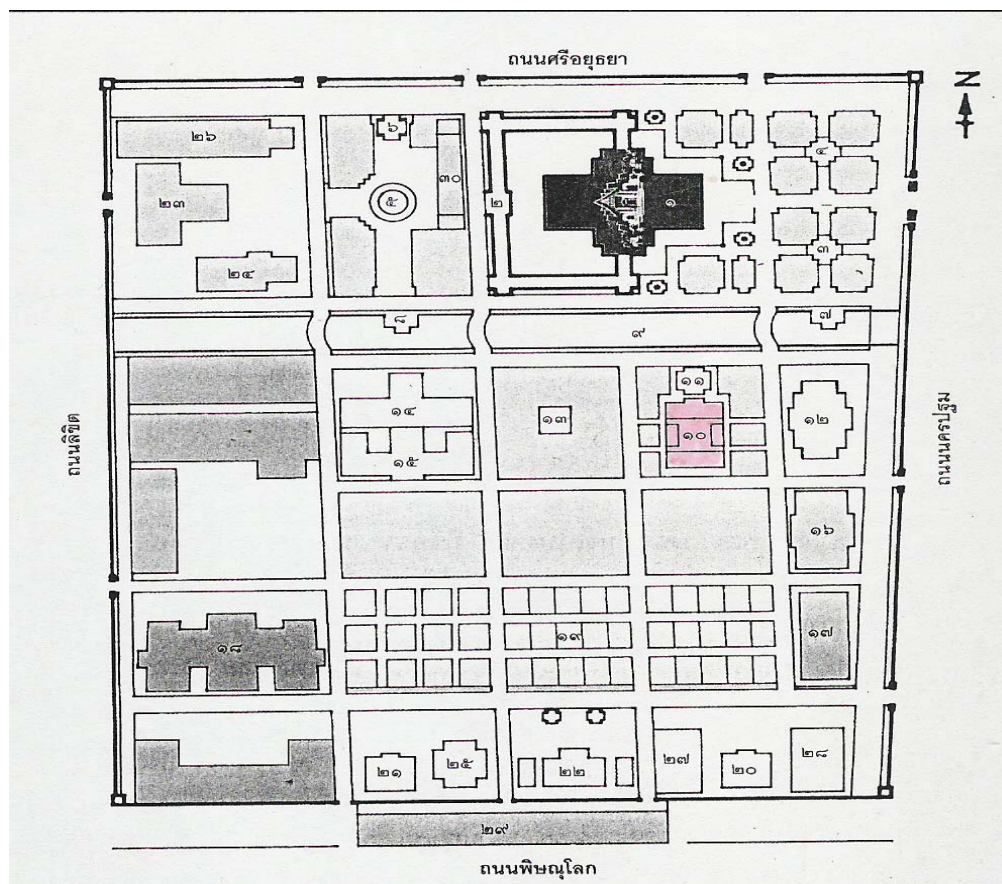
ส่วนหลังทิศเหนือคือ “พระที่นั่งทรงผนวช” เป็นตรีมุข ประตุน้ำต่างเขียนลายรดน้ำตรา “เครื่องราชอิสริยาภรณ์” ที่ทรงปรับปรุงขึ้นใหม่เป็น ๕ สาย ๕ ชั้น

หน้าบันทั้ง ๓ ด้าน เป็นลายประกอบตรา “พระเกี้ยว” ซึ่งเป็นตราประจำพระองค์ ลงรักปิดทองประดับกระจก หมายถึงพระที่นั่งองค์นี้ เคยเป็นที่ประทับเมื่อคราวพระองค์ทรงผนวช

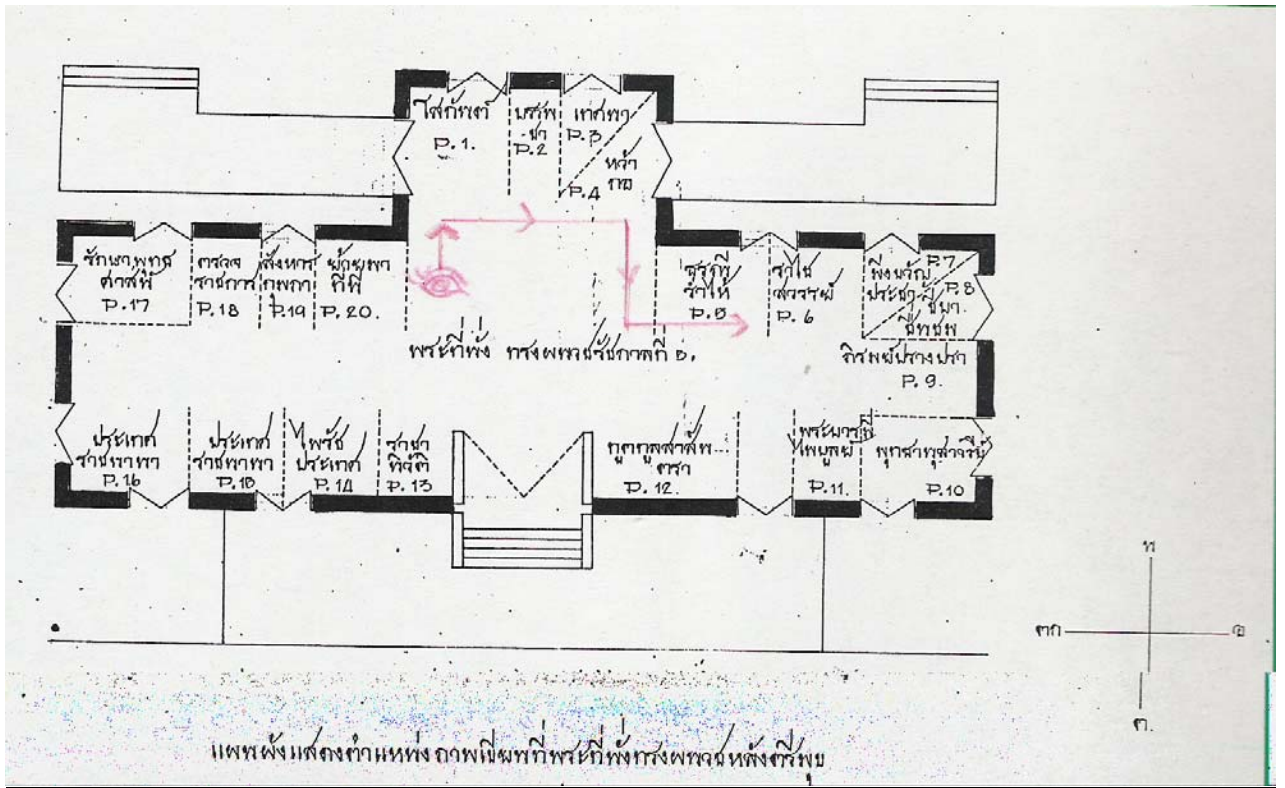
ภายในพระที่นั่ง มีพระแท่นบรรทม พระบรมรูปเมื่อทรงผนวช พระบรมรูปสลักหินอ่อน พระพุทธรูป พระเสลี่ยงน้อย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถวายเพื่อเป็นธรรมาสน์แสดงธรรมและแสดงพระปาติโมกข์ครั้งแรกในวัดเบญจมบพิตร เครื่องลายครามต่างๆ

ผนังเขียนภาพเกี่ยวกับพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๒๐ ภาพ คือ ภาพตอน ไส้กัณฑ์, บรรพชา, เทศนา, หัวก่อ, ธรณีรำไ้, ราไชสวรรย์, มิ่งขวัญประชา, ชีบาชื่นชม, ภิรมย์ปราณีปรา, ฯลฯ

แผนผังภายในวัดฯ

๑. พระอุโบสถ	๑๑. ศาลาสีสมเด็จ	๒๑. กุฏิกรมพระคลังข้างที่
๒. พระระเบียง	๑๒. พระที่นั่งทรงธรรม	๒๒. กุฏิคิลนพริฐ
๓. ศาลาหม่อมเฉื่อย	๑๓. หอระฆังบวรวงค์	๒๓. หอสมุด ป. กิตติวัน
๔. ศาลาไข - ระเบียง	๑๔. พระวิหารสมเด็จ ส.พ.	๒๔. พิพิธภัณฑฯ อ.ป.ก.
๕. ดันพระศรีมหาโพธิ์	๑๕. กุฏิสมเด็จ	๒๕. หอศึกษาพระปริยัติธรรม
๖. ศาลาอุรุพงษ์	๑๖. ศาลาเบญจพิศภาค	๒๖. ศาลาร้อยปีฯ
๗. ศาลาน้ำเจ้าคุณจอมมารคาสำดี	๑๗. ศาลาเบญจมบพิตร	๒๗. หอ ๒
๘. ศาลาน้ำฟ้าวรรณจันทร์	๑๘. โรงเรียนเบญจมบพิตร	๒๘. หอ ๓
๙. คลอง	๑๙. กุฏิภาคต่างๆ	๒๙. ศาลาธรรมชินราชาฯ
๑๐. พระที่นั่งทรงผนวช	๒๐. กุฏิสรวรพาสตร	๓๐. ศาลาพานิถีย์ชอบ

คุณค่า จิตรกรรมแห่งนี้มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สมัยรัชกาลที่ ๔ และ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้อย่างดีเยี่ยม จึงสามารถจำแนกคุณค่าเป็นหมวดต่างๆ ได้ ดังนี้

๑. **คุณค่าทางศิลปะ** ให้ความรู้ในเรื่องลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น การเตรียมพื้น การเตรียมผนัง การเขียนภาพเหมือนจริง มีระยะใกล้ไกลและความตื้นลึกที่เรียกว่า ระบบสามมิติ การเขียนภาพที่ดูเหมือนจริงมองจากที่สูงลงมา โดยเฉพาะการนำเอาเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นอยู่ในช่วงนั้นมาเขียนตามความเป็นจริง มีการเขียนภาพเหมือนของบุคคลสำคัญ เช่น ภาพเหมือนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และภาพสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นต้น การใช้สี การปิดทองคำเปลวตลอดจนการวางองค์ประกอบของภาพที่ดูเหมาะสมกลมกลืนกันทั้งภาพบุคคล สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบต่างๆ กัน และภาพธรรมชาติ เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามและน่าสนใจ

๒. **คุณค่าทางศาสนา** เป็นจิตรกรรมที่มีภาพพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาพุทธและพราหมณ์แทรกอยู่ การโกนจุก การบวช การทำบุญต่างๆ เช่น การโปรยทาน การบูชากัณฑ์เทศน์ การฟังพระธรรมเทศนา การสร้างและปลุกสังฆรณ์วัด โบสถ์ วิหาร และพระเจดีย์ การสักการบูชาปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน อัน

สะท้อนให้เห็นคติ ความเชื่อและคุณธรรมอันสูงส่งของคนในสมัยนั้น โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงเป็นพระอัครศาสนูปถัมภกสืบต่อมาทุกยุคทุกสมัย

๓. คุณค่าทางโบราณคดี เป็นจิตรกรรมที่ให้คุณค่าทางโบราณคดี ดังนี้

- สะท้อนถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชนชั้นสูงในราชสำนักและราษฎรธรรมดาสามัญ สภาพสังคมและเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การติดต่อกับต่างประเทศ การคมนาคม ลักษณะปราสาทราชวัง และอาคารบ้านเรือน สิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตลอดจนสภาพภูมิศาสตร์ในท้องที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัดรวมทั้งในต่างประเทศ คือ สิงคโปร์ ปีนัง(เกาะหมาก) พม่า และอินเดีย

- แสดงให้เห็นงานพระราชพิธีของกษัตริย์ เช่น พระราชพิธีโสกันตร์ ทรงผนวช บรมราชาภิเษก เสด็จเสียบพระนคร เถลิงพระชนมพรรษา และพระราชพิธีสมโภชช้างเผือก

- แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีและการละเล่นในช่วงสมัยนั้น เช่น การชกพระ การส่งและรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัว การใช้ธงช้างเผือก การแต่งกายของเจ้านายและชาวบ้านทั่วไปทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างชาติอื่นๆ การไว้ทุกข์ การมหรสพและการละเล่นในงานฉลองสมโภชต่างๆ อาทิ เช่น ละครร่า โขนชกรอก โขนนั่งราว การเล่นไม้สูงและการไต่ลวด เป็นต้น

- แสดงภาพเหตุการณ์สำคัญๆ ทางประวัติศาสตร์ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่น การเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หัวากของรัชกาลที่ ๔ การเสด็จเยือนต่างประเทศและการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 เป็นต้น

การชมภาพจิตรกรรมฝาผนังที่นี้ต้องเริ่มดูที่มุขผนังข้างตะวันตกของมุขด้านทิศเหนือ โดยเริ่มจากภาพโสกันต์เป็นหลัก ไปยังมุขด้านทิศตะวันออกและมุขด้านทิศตะวันตกตามลำดับ ดังนี้

มุขด้านทิศเหนือ ได้แก่ ห้องภาพที่ ๑, ๒, ๓, ๔ คือ ภาพโสกันต์, บรรพชา, เทศนา และหัวากตามลำดับ

มุขด้านทิศตะวันออก ได้แก่ ห้องภาพที่ ๕-๑๒ คือ ภาพธรณีรำไห้, ราชสววรรษ, มิ่งขวัญประชา, ชีบาชื่นชม, ภิรมย์ปรางปรา, พุทธานุสาวรีย์, พระบารมีไพบุลย์และทนต์ุสสาสันตรา ตามลำดับ

มุขด้านทิศตะวันตก ได้แก่ ห้องภาพที่ ๑๓ - ๒๐ คือ ภาพราชานิวติ, ไพรัชประพาส, ประเทศราชนานา, รักษาพุทธศาสน์, ตรวจราชการ, สังหารกุมภภและย้ายมาที่นี้ ตามลำดับ

ลักษณะจิตรกรรม เป็นการเขียนสีฝุ่นผสมกาว และยังใช้ทองคำเปลวปิดตัดเส้นด้วยสีทองในบางส่วนทำให้ภาพดูสวยงาม ช่างเขียนใช้สีเบญจรงค์ คือ สีแดง เหลือง คราม ขาวและสีดำ และยังมีการผสมสีอีกด้วย เช่น สีแดงใช้ระบายพวกเสื้อผ้าของบุคคลต่างๆ ในภาพสีอิฐ ซึ่งเกิดจากการผสมสีเหลืองและสีแดงใช้ระบายหลังคา สถาปัตยกรรมและพื้นสีเขียวใช้ระบายการแต่งกายของบุคคล หลังคาพระที่นั่งต่างๆ และใบไม้ เป็นต้น

ส่วนใหญ่ภาพจิตรกรรมแห่งนี้นิยมใช้สีฟ้าอมเทาและสีดำนาก มีบางส่วนที่ใช้ทองคำเปลวปิดตัดด้วยเส้นสีทอง เช่น ส่วนที่เป็นหน้าบันประตุน้ำต่างของพระที่นั่งองค์ต่างๆ ตลอดจนเครื่องแต่งกายบุคคลสำคัญในภาพ ลายผ้าใช้ทองคำเปลวปิดแล้วตัดด้วยเส้นสีแดง

ลักษณะการสร้างภาพประกอบด้วย

๑. การสร้างภาพ ช่างเขียนได้ใช้หลัก ๒ แบบ คือ

๑.๑ แบบทัศนียวิทยา (Perspective) เป็นระบบภาพ ๓ มิติ ुकถ่ายจริง มีความลึก ใกล้และไกล จนกระทั่งกลายเป็นจุดศูนย์กลางอยู่ที่เส้นขอบฟ้า (เส้นระดับตา)

๑.๒ แบบทัศนียวิทยาแบบเส้นขนาน (Parallel perspective) เป็นระบบภาพ ๓ มิติอีกแบบ ซึ่งคล้ายมองจากที่สูงลงมา

ลักษณะการสร้างภาพจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้นำเอาหลัก ๒ แบบมารวมกัน โดยนำแบบทัศนียวิทยา มาใช้ในการเขียนภาพทิวทัศน์ และนำหลักทัศนียวิทยาแบบเส้นขนานมาใช้ในการเขียนลักษณะสถาปัตยกรรม เช่น ภาพพระราชพิธีบรรพชา ภาพพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

๒. เป็นภาพเขียนเล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ กันและเขียนติดต่อกันไปโดยไม่แยกเป็นส่วนตอน

๓. เป็นภาพสมจริง คือ เขียนขึ้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ เขียนภาพเหมือนของบุคคลต่างๆ เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นต้น

องค์ประกอบของภาพประกอบด้วย

๑. ภาพบุคคล มี ๔ ประเภท คือ

๑.๑ ภาพพระมหากษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑.๒ ภาพชนชั้นสูงในพระราชสำนัก ซึ่งมีลักษณะตามฐานะตามความเป็นจริง เมื่อดูจากลักษณะกิริยาอาการและเครื่องแต่งกาย

๑.๓ ภาพประชาชนธรรมดา ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะไทย

๑.๔ ภาพชาวต่างชาติ ซึ่งทราบจากการแต่งกายและการไว้ผม เช่น ชาวจีน ชาวอังกฤษ เป็นต้น

๒. ภาพสถาปัตยกรรม ได้แก่

๒.๑ ภาพสถาปัตยกรรมไทย มักเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคาจั่ว มุงกระเบื้องเคลือบสีมีทั้งอาคารทางศาสนา และพระบรมมหาราชวัง และบ้านชาวบ้าน

๒.๒ ภาพสถาปัตยกรรมต่างชาติ มักเป็นรูปอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นตึก ๒-๓ ชั้น

๓. ภาพธรรมชาติ ประกอบด้วยต้นไม้ ลำธาร แม่น้ำ ท้องฟ้า ภูเขาขงามสมบูรณ์แบบ

เรื่อง เหตุการณ์สำคัญๆ ทางประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕

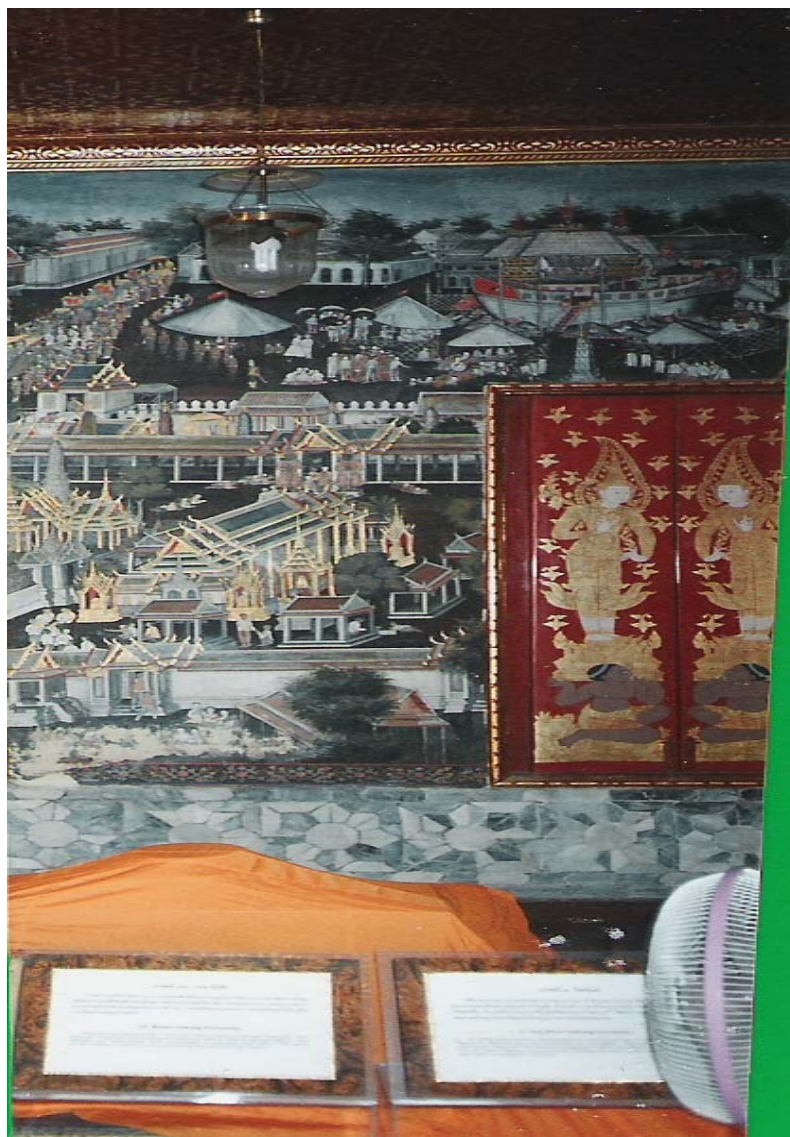
การลำดับภาพ

สมเด็จพระศรีอริยวงศาคตญาณ (ปลด กิตติโสภณ) ซึ่งครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระวันรัต กิตติโสภณเถระ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ทรงวินิจฉัยเรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวชหลังตรีมุข และได้จัดแบ่งกลุ่มเหตุการณ์ต่างๆ ออกเป็น ๒๐ ห้องภาพ และได้เขียนคำบรรยายประกอบภาพรวมทั้งการตั้งชื่อภาพทั้งหมด ดังนี้

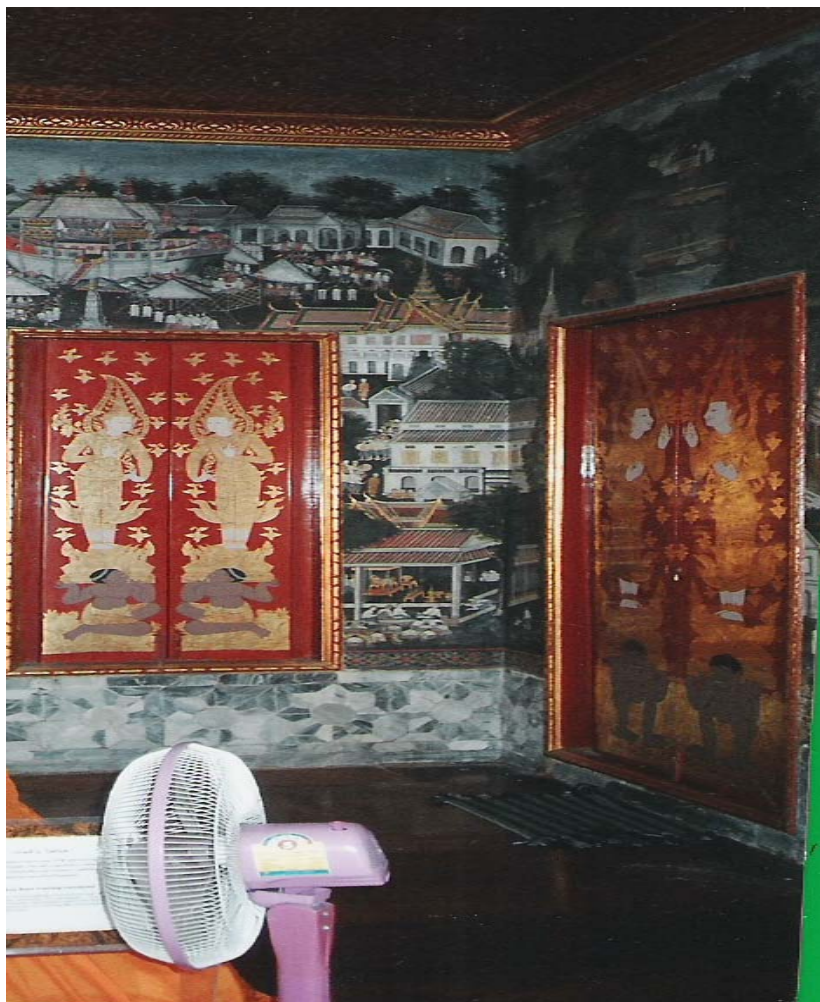
ห้องภาพที่ ๑ “โสกันต์”

“เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ มีพระชันษาเจริญวัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระราชบิดา โปรดให้มีพระราชพิธีโสกันต์ขึ้น ในภาพมีเขาไกรลาสซึ่งเป็นที่ทรงसनานในพระราชพิธีนั้น ได้ถูกน้ำฝนร่วรดภาพเลือนไปหมด ยังคงเหลือแต่ภาพพระองค์ทรงพระที่นั่งพูดานเข้าขบวนแต่ก็รู้สึกว่เลือนรางมาก”

ห้องภาพที่ ๒ “บรรพชา”

“เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้มีพระราชพิธีบรรพชาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เป็นสามเณร ภาพตอนบนเป็นขบวนแห่หน้าคองสามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ภาพตอนล่างเป็นภาพเหตุการณ์ภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบราชพิธี”

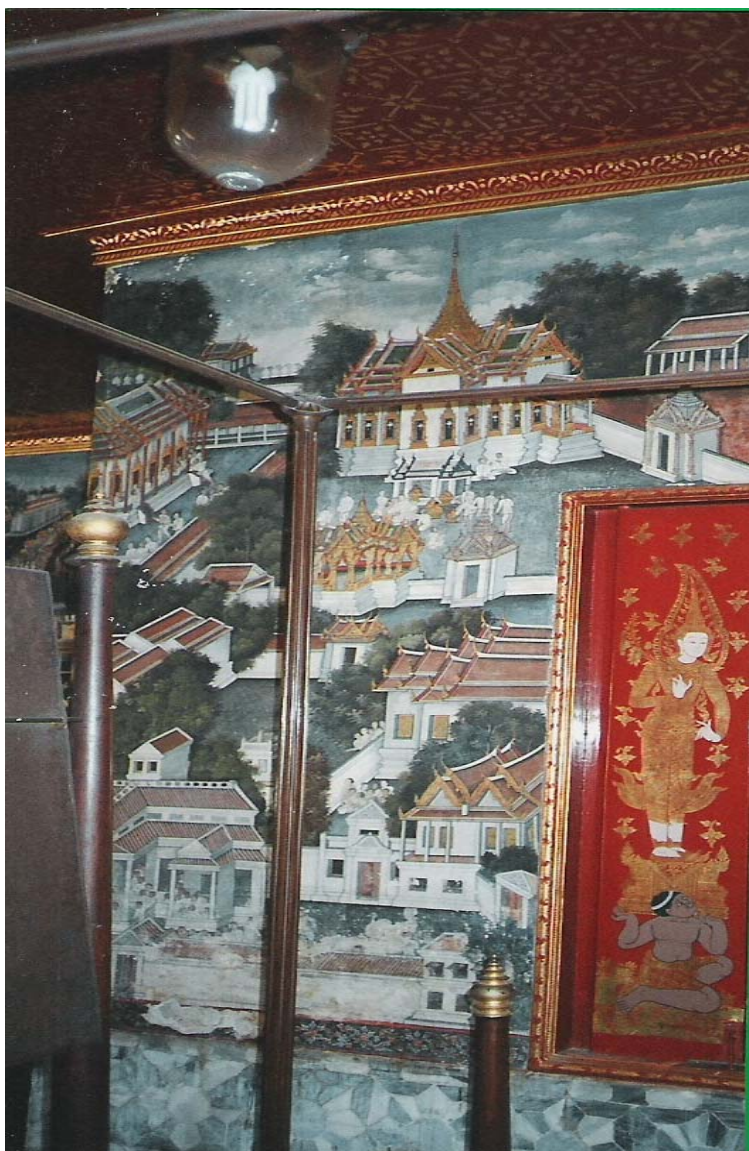
ห้องภาพที่ ๓ “เทศนา”

“เมื่อทรงผนวชแล้ว ตามพระราชประเพณีสามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ต้องถวายพระธรรมเทศนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้แต่งกระจาตบุงชาภัณฑ์เทศน์เป็นรูปเรือสำเภาใหญ่ใต้เครื่องไทยธรรม (เรียกกันว่าสำเภากลางเมือง) ภาพตอนบนเป็นภาพเรือสำเภาที่สร้างขึ้นในครั้งนั้น ภาพตอนล่างเป็นภาพสามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กำลังเสด็จเข้าไปถวายพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์ สักกบรรพในพระบรมมหาราชวัง”

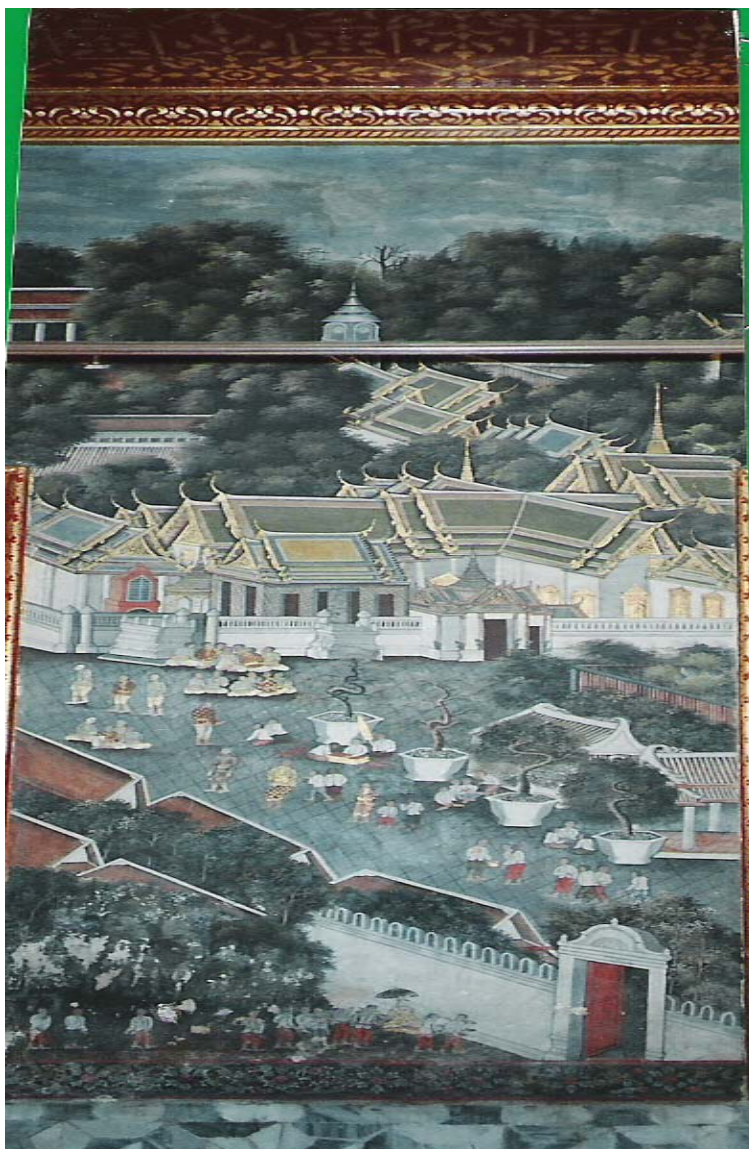
ห้องภาพที่ ๔ “หว่ากอ”

“พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามพระราชประวัติว่าทรงชำนาญในวิชาดาราศาสตร์ ไม่แพ้ปราชญ์ชาวต่างประเทศ ทรงคำนวณได้ว่าจะมีสุริยุปราคาเต็มดวงเห็นได้ในประเทศไทยที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภาพตอนล่างเป็นภาพเตรียมการเสด็จไปจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ทางชลมารค โดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช ภาพตอนบนเป็นภาพพลับพลาที่ประทับทอดพระเนตรสุริยุปราคาเต็มดวงที่ ตำบลหว่ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑”

ห้องภาพที่ ๕ “ธรรมเนียมไร่ให้”

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จนิวัติพระนครภายหลังจากทอดพระเนตร สूरียุปราคาเต็มดวงที่ ตำบลหว้ากอ แล้ว ได้ประชวรเป็นไข้จับสั่นและสวรรคตในวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๑๑ ณ พระที่นั่งภานูมาศจรัญญ์ แล้วประดิษฐานพระบรมศพไว้ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ในภาพจะ เห็นการไ้ไร่ทุกข์ในครั้งนั้น โคนหัว นุ่งขาวห่มขาวกันทั้งเมือง ข้าราชการบริพารคาดผ้าสมรสแดงลายทอง ใน รัชกาลต่อๆ มาคงมีการไ้ไร่ทุกข์ในแบบที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน”

ห้องภาพที่ ๖ “ราชโฆสวรรค”

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ก็ประชุมปรึกษากัน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม มีมติเป็นเอกฉันท์ถวายราชสมบัติแก่พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยประชานาถ แต่เพราะยังทรงพระเยาว์ จึงแต่งตั้งเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแทน”

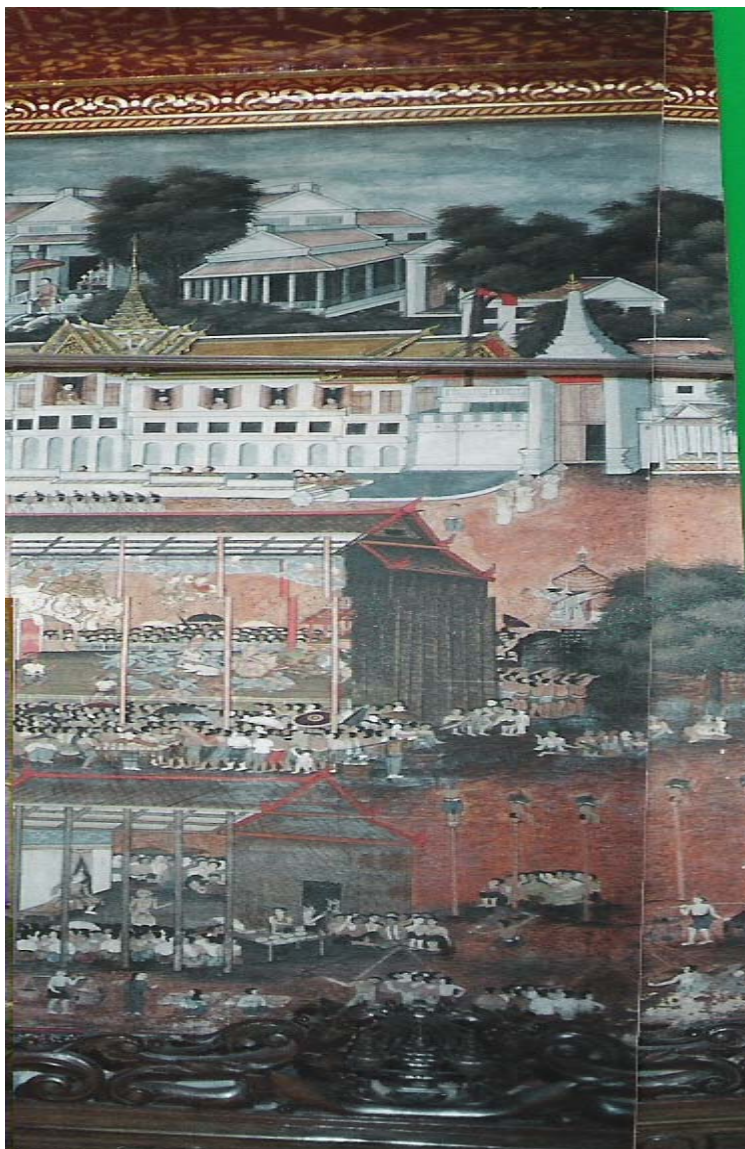
ห้องภาพที่ ๗ “มิ่งขวัญประชา”

“เมื่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสวยราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ แล้วจึงมีพระราชพิธีเสด็จเลียบพระนคร”

ห้องภาพที่ ๘ “ชีบาชื่นชม”

เมื่อเสวยราชย์แล้ว ทรงโปรดให้สถาปนา “วัดราชบพิธ” ขึ้นเป็นพระอารามหลวงประจำรัชกาลของพระองค์ตามชาติดิยประเพณี เป็นการประกาศว่า “พระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก”

ห้องภาพที่ ๕ “ภิรมย์ปรางปรา”

“โปรดให้สถาปนาตัดแปลงแก้ไขพระที่นั่งต่างๆ ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อเสร็จแล้วยังมีพระราชพิธีเฉลิมฉลองเป็นงานใหญ่ ภาพตอนบนเป็นภาพพระที่นั่งองค์ใหม่ ภาพตอนล่างเป็นภาพมหรสพและการละเล่นพื้นเมืองที่มีในพระราชพิธีนั้น เช่น โขนชักรอก ละครนอก ทิ้งทาน การเล่นไม้สูง ใต้ลวด”

ห้องภาพที่ ๑๐ “พุทธานุสาวรีย์”

“ภาพตอนล่าง เป็นภาพเสด็จพระราชดำเนินไปเปิดคลองภาษีเจริญ ภาพตอนบนเป็นภาพเสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธียกยอดนภานุภาพพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ซึ่งปฏิสังขรณ์มาแต่รัชกาลก่อน และสำเร็จเรียบร้อยในรัชกาลของพระองค์”

ห้องภาพที่ ๑๑ “พระบารมีไพฑูริย์”

“ในรัชกาลของพระปิยมหาราชเจ้านั้น ทรงได้ช้างเผือกมาประดับพระบารมี ๑ เชือก จึงโปรดให้มีพระราชพิธีสมโภช ตั้งโรงพิธีที่สนามชัย พระราชทานนามว่า “พระเศวตวรวรรณ” ในพระราชพิธีนี้มีมหรสพต่างๆ เช่น โขนนั่งราว ละครนอก เป็นต้น”

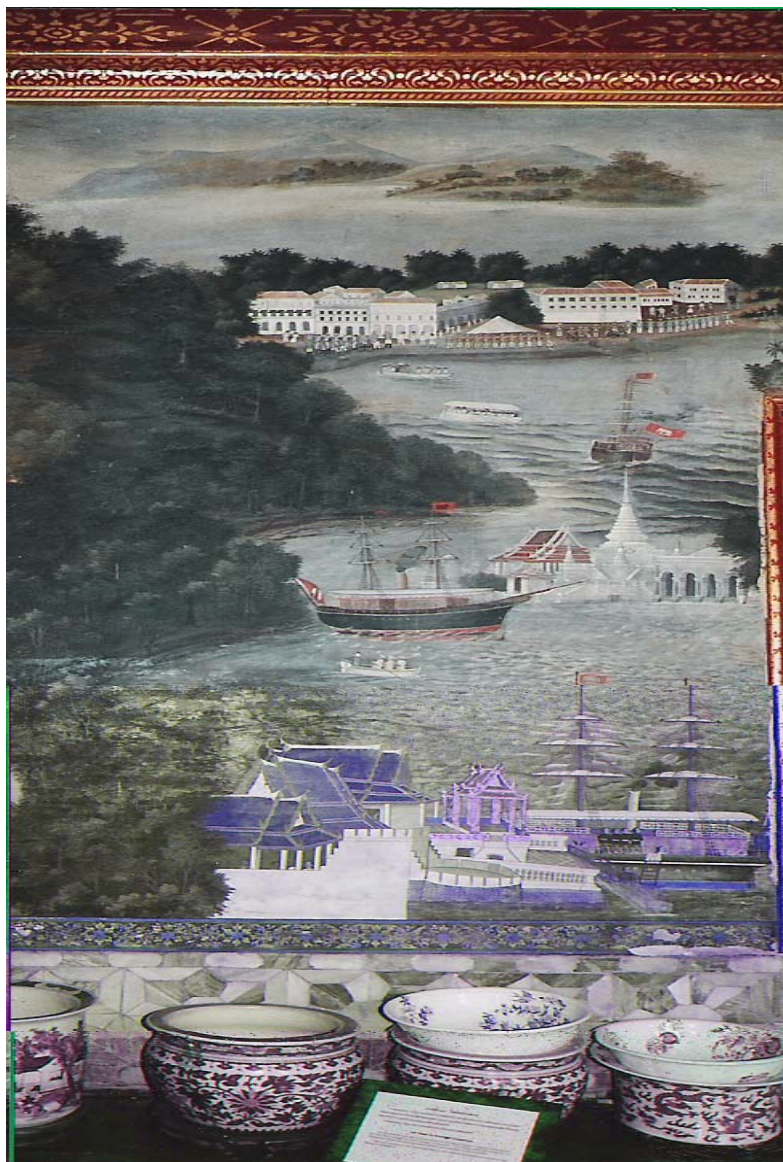
ห้องภาพที่ ๑๒ “พุทธทูลสาส์นตรา”

“ในรัชกาลของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้านั้น ได้เจริญสัมพันธไมตรีกับนานาอารยประเทศมากเป็นประวัติการณ์ โดยเสด็จไปเยือนบ้างและส่งทูตนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ราชบรรณาการมาถวายบ้าง เป็นเหตุให้ทรงจัดระเบียบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขึ้นใหม่ ๕ สาย ๕ ชั้น และโปรดให้ช่างเขียนเป็นรูปเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้นๆ ไว้ที่พระแทลและพระทวารพระที่นั่งผนวช”

ห้องภาพที่ ๑๓ “ราชานิวัต”

“ภาพการเสด็จนิวัตพระนคร ภายหลังจากที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ เพื่อทรงเยี่ยมเยียนประเทศที่มีสัมพันธไมตรีดูการต่างประเทศทั่วไป เมื่อเสด็จนิวัตพระนคร ทั้งทางราชการและประชาชนก็ชื่นชมพระบารมี จัดการรับเสด็จอย่างมโหฬารในภาพเป็นการรับเสด็จในพระบรมมหาราชวัง”

ห้องภาพที่ ๑๔ “ไพร่ชประพาส”

“ภาพตอนล่างเป็นภาพเตรียมการเสด็จไปประพาสต่างประเทศ เสด็จออกจากกรุงเทพฯ โดยทางชลมารค และถวายเครื่องราชสักการะพระสมุทรเจดีย์ที่ จังหวัดสมุทรปราการ แล้วประทับเรือพระที่นั่งเสด็จต่อไป ภาพตอนบนเป็นการรับเสด็จอย่างเป็นทางการที่สิงคโปร์”

ห้องภาพที่ ๑๕ “ประเทศราชนานา”

“ภาพตอนบนเป็นการเสด็จประพาสเกาะหมาก (ปีนัง) เป็นการส่วนพระองค์ ภาพล่างเป็นภาพเสด็จประพาสประเทศพม่าอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งสมัยนั้นอังกฤษปกครองอยู่”

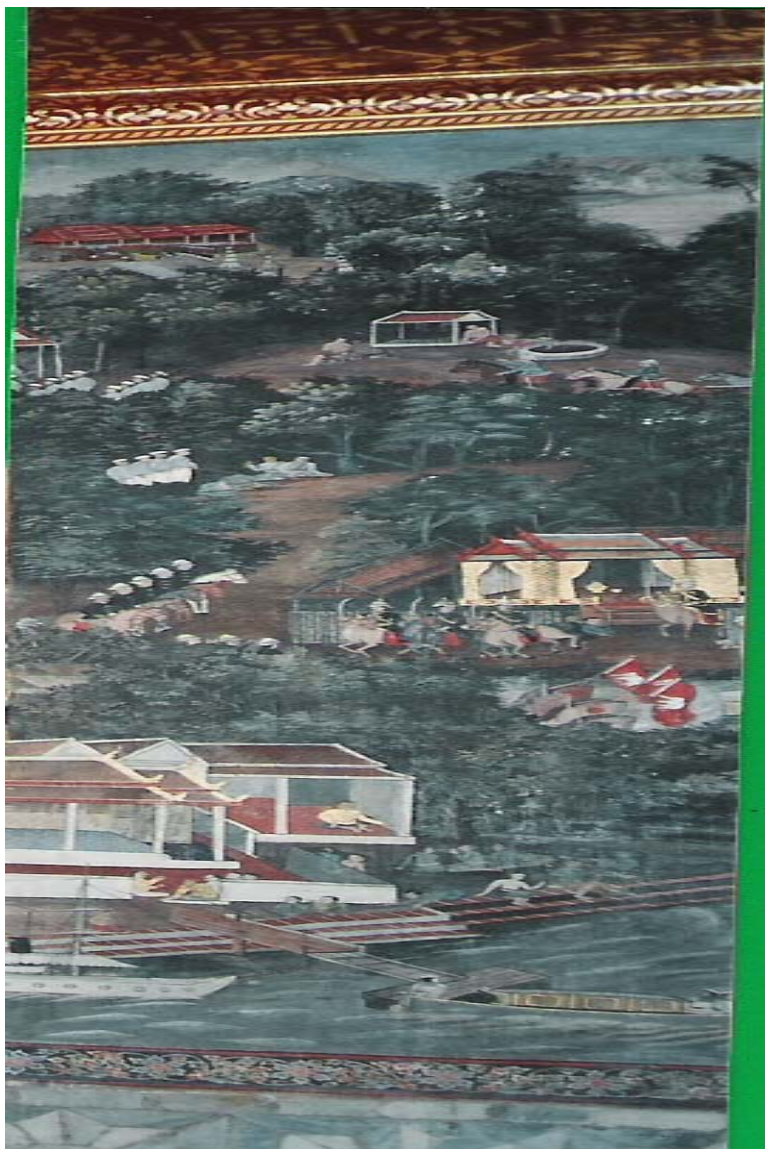
ห้องภาพที่ ๑๖ “ประเทศราชนานา”

“เสด็จประพาสอินเดีย (พ.ศ.๒๔๑๕) ซึ่งอยู่ในความปกครองของอังกฤษ เช่นเดียวกัน มีพิธีรับเสด็จ
อย่างเป็นทางการที่กัลกัตตา เมืองที่ข้าหลวงใหญ่อังกฤษตั้งที่ว่าการอยู่”

ห้องภาพที่ ๑๗ “รักษาพุทธศาสน์”

“ภาพพระราชพิธีชักพระประธานขึ้นไปประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ วัดราชบพิธ ซึ่งทรงสถาปนาเป็นวัดแรกประจำรัชกาลของพระองค์ เริ่มตั้งขบวนที่สนามชัย ในภาพจะเห็นขบวนแห่พระ มีทหารถือธงฉิว ต้นขบวนทำเป็นรูปยักษ์ใหญ่น่า ที่วัดมิ่งงานสมโภชพระประธาน มีการจุดดอกไม้เพลิงกระถางที่เห็นเป็นกลุ่มราชสีห์และไถ่น้ำเข้าใจว่าจะเป็นดอกไม้เพลิงประเภทข้างร้อง”

ห้องภาพที่ ๑๘ “ตรวจราชการ”

“ภาพการเสด็จประพาสตรวจราชการในหัวเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาเขตตลอดจนสถานที่สำคัญ เช่น พระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เขาวัง จังหวัดเพชรบุรี และบ่อน้ำร้อน ศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นต้น”

ห้องภาพที่ ๑๕ “สังหารกุมภกา”

“ในรัชสมัยของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ที่แม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจระเข้ใหญ่ตัวหนึ่ง ขนาดใหญ่และดุร้ายมาก ทำการอาละวาดประชาชนที่สัญจรไปมาในแม่น้ำนั้น ตลอดจนพ่อค้าวัวควาย กำลังลำบากไม่สามารถจะข้ามแม่น้ำได้สะดวก ถูกจระเข้นั้นกัดกินอยู่เสมอ หมอจับจระเข้หวาดกลัวกันว่าเป็นจระเข้เจ้า จึงต้องกราบทูลเชิญเสด็จพระองค์ไปปราบด้วยพระบรมเดชานุภาพ จึงปราบจระเข้ใหญ่สำเร็จตั้งพระราชประสงค์”

ห้องภาพที่ ๒๐ “ย้ายมาที่นี่”

“ภาพนี้คือพระที่นั่งทรงผนวของคัมภีร์ ซึ่งเดิมยังประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามนี้ขึ้นแล้ว จึงโปรดให้ย้ายมาสร้างถวายเป็นที่อยู่ของเจ้าอาวาสวัดนี้”